

Beibl. 7 XIXd B 1226

ACTA

ET RES GE

S T AE,

D. MARTINIL VTHERI,
in Comitijs Principū Vuor
maciæ, Anno

M D XXI.

IN NOMINE I H E S V

M. D. XX.

A C T A, & res gestæ D. M A R T I N I

Lutheri, Augustiniani, in comitijs

Principum Vuormacie.

P O S T D O M I N I C A M , M I S E R I C O R
dia domini, feria tertia, Doctor Martinus
L U T H E R V S, professio Augustinian. Vuor
maciam inuestus est, Anno Dñi post millesimum
Quingentesimū, uigesimali primo: uocatus a CA
R O L O Imperatore, eius appellationis. v. Rege
Hispaniarum, Archiduce Austrię, &c. qui primo
Imperiū sui anno, prima Comitia in hac urbe Re
gia celebrauit. Cum autē ante triennium, para
doxa quedam disputanda proposuisset Vuitten
bergæ, urbe Saxonum, D. Martinus, aduersus ty
rannidem Romani Episcopi: quæ lacerata sunt
interim, & exusta a multis, a nullo tamen aut scri
pturis, aut rationibus conuicta: coepit res ad tu
multū spectare, uulgo caussam Euangeliū aduer
sus clericos tuente. Et ob id bonum uidebatur,
instigantibus Ro. Legatis, ut accerseretur fœtia
li Cæsareo, & literis salui conductus in hoc a Cæ
sare & Principib. datis. Accersitur. Venit: ac dis
uertit in curiam Rhodiensem. ubi hospitio col
lectus est, & a multis Comitibus, Baronib. Equi
tibus auratis, Nobilib. sacrificis & prophanis, in

Carola
quintus.

Causa
lutherana.

A C T A L V T E R A

unam usque noctem salutatus ac requisitus.

Altero die post aduentum, feria quarta, uir nobilis, & Magister equitum Imperij genuinus, Ulrichus de Pappenheym, a Cesare missus, ante praedict tempus uenit; indicans Doc. Martino, Caroli mandatu, ut hora pomeridiana quarta, apud Cesaream maiest. Principes Electores, Duces, & reliquos Imperij ordines constituantur, auditurus ad quid uenerit. Quod D. Martinus, ut debuit, benigne accepit.

C. Sturm,
fœtialis.

Ac statim post horam quartam auditam eius diei uenit d. Ulrichus de Pappenheym, & Casparus Sturm fœtialis per Germanias Cesareus, quo conductore Vuittenberga fuit excitus, ac Vuormaciā usque deductus D. Martinus. Inuitauerunt, ac comitabantur per hortum curiae Rhodiensiū in diuersorium Palatini comitis hi duo. Et neqda a turba pateretur, que in iusto ad Cesaream dormum itinere magna fuit, pro gradus quosda, quasi furtim, in Auditorium deuenit. Non tamen latuit multos, qui ab ingressu uix ui prohibebantur. Plæricque casulas concenderunt, studio uisendi. Cum aut staret in prospectu Ces. maiest. Principum Electorū, & Ducum, breuiter, omniū Imperij ordinum qui tum Cesari adfuere, D. Martinus cōmonebat, ab Ulricho de Pappenheym, ne quid loqueretur non quæsum, Ita tum Ces-

Ulrichus
de Pappē/
beym.

N A V V O R M.

reæ maiest.orator, Ioannes ab Eck, Officialis generalis episcopi Treuereñ. latine primū, deinde germanice, eandem sententiam in hunc protulit modum.

Io. ab Eck
orator
Cæsaris.

Cæs. maiest. hic te Martine Luthere acciuit, his duabus de cauissis. Princípio, ut libros hactenus tuo nomine uulgatos, agnoscas hic coram, si tui sint. Deinde, iam agnitos, an omnes pro tuis haereti, an quicquā ex eis revocare uelis?

Cur acci-
tus.

Ad hæc D. Hieronymus Schurff, suicerus sancte Gallæ, qui a Martino stetit, exclamauit. Intitulen tur libri. Hic Officialis Treuereñ, ex libris Doct. Martini eos qui Basileæ simul sunt excusi, nominatim recitauit. Inter quos etiā numerabantur Cōmentarij in Psalterium, libellus De bonis operibus, Cōmentarium in orationē Dominicā. Preter hos alij libelli christiani, non contentiosi. Post hæc, & ad hæc D. Martinus ista reddidit germanice, ac latine,

D. Htero.
S. burff.

A Cæs. maiest. duo mihi proponuntur. Primū, an libros omnes meū nomen habētes, pro meis habere uelim. Secundum, an stare, an uero quicquam reclamare, ex ijs que hactenus euulgari in animum induxerim.

Responsio
Lutheri.

Ad quæ respōdebo ut potero breuiter, & recte. Primū, libros iam nominatos, non possum non amplecti pro meis: & eorum quidē nihil unquam

a. ij

ACTA LUTHERA

Verbi di
uini maius
stas.

diffitebor. Cæterum quod sequitur: ut uel assen-
tire pariter omnia, uel reuocem quod citra scri-
pturæ testimonium dictum putatur. Quia de fi-
de est questio, & animarum salute: & quia diui-
num uerbum concernit, quo nihil maius est tam
in coelo quam in terra: quod nos merito reuere-
ri conuenit omnes: temerariū ac iuxta periculo-
sum fuerit, me quicquā incogitatū proferre. Cū
& minus ḡ pro re, & maius quā pro uero, non
premeditatus assererere possum. Quorū utruncq;
me in sententiā deducet quam Christus tulit, cū
ait. Qui me negauerit coram hominibus, nega-
bo eum coram patre meo qui in coelis est. Peto
hac de causa, & quidem suppliciter a Cæs. mai-
nostra, spacium deliberandi: ut citra diuini uer-
bi iniuriam, & anime meæ periculum, interrogati-
oni satisfaciām.

Ex eo Principū coepit deliberatio: quam ita redi-
dit Officialis Treueren.

Orator
Cæsaris.

Deliberā-
di dies da-
tur.

Et iam, si tu Martine, ex mandato Cæsareo satis in-
telligere potueris, ad qd accersitus sis; ea de caus-
sa iam indignus, cui longior cogitandi mora de-
tur: tamen ex ingenita clementia, Cæs. mai. diem
unum indulget meditationi tuæ: ut cras ad horā
eandē coram cōpareas, ea conditione, ne scriptā
sententiā tuam proponas, sed uerbis exequaris.
Post hæc D. Martinus per fetialem redditus est

N A V V O R M.

hospitio suo. In qua re non fuit prætereundum,
quod inter eundum, ad audiendū Cæsaris man-
datum, & cum iam esset in ipso Principū consel-
su, Lutherus ab alijs alia uoce cōmonebatur: ut
esset forti animo, ut uiriliter ageret: ne timeret
eos qui corpus tantū possint occidere, animam
non possent: sed potius reuereretur eū qui pos-
set & animā & corpus in gehennam detrudere.
Item. Cum steteritis ante Reges, nolite cogitare
quid loquamini, dabitur em̄ uobis in illa hora.
Quidam ex circūstantibus clamauit, Beatus uē-
ter qui te portauit. Sic iste consumptus est dies.
Sequenti feria quinta, post quartam pomeridia-
nam, uenit fœtialis: & assumptum D. Martinū in
curiam Cæsaris perduxit: ubi propter Principū
occupationes ad sextam usq; mansit, expectans
in magna hominū frequentia, seipsum conteren-
te præ turba.

Conforta
tur ab ami-
cis.

Fœtialis
Lutherū
vocat.

Cūq; consesus factus esset, & Martinus astaret,
prorupit officialis in hæc uerba.

Cæs. maiest. hanc horam tibi dixit, Martine Lutz Ordor
there. Quandoquidē libros quos heri recensui, Cæsaris.
mus, tuos esse palam recepisti. Ceterum ad quæ
stionem, an quicquā eorum irritum haberi uel-
les, an omnia probares quę profiteris delibera-
tionem petisti: quę nunc finem habet. Etiā si iu-
re impetrare nō debueras, longius cogitādi spa-

A C T A L V T H E R A

cium: qui tanto tempore sciusti, ad quid uocare
ris. Et fidei negotium, tam certum omnibus esse
cōueniebat: ut quisq; quocunq; tempore postu
latus, rationem eius certam & constantem red
dere possit: nedum tu tantus, & tam exercitatus
Theologiæ professor. Age, tandem responde Cę
sareæ postulationi, cuius benignitatem in impe
trando cogitādi spacio sensisti. Vis ne libros tu
os agnitos, omnes tueris? An uero quicquam re
tractare? Haec latine, & germanice dixit Officia
lis, latine tamen uirulentius qnā germanice.

M. Lu
therus .
W W
Respondit D. Martinus & ipse latine, & germa
nice: quanquā suppliciter, tacite, ac modeste, nō
tamē sine Christiana animositate, & constantia,
& ita, quod cupierūt aduersarij, orationē & ani
mum abiectionem. Sed multo cupidissime expe
ctarunt reuocationem: cuius spem, expetito de
liberandi spacio, nonnullam conceperunt.

D I C T I O D. M A R T I N I L V T H.
coram Cęsare Carolo, & Principibus,
Vuormaciæ, feria quinta post, Misericordia
cordia Domini.

Oratio
Lutheri.

S E R E N I S S I M E P. Imperator, illustrissimi
Principes, clementissimi domini, ad præfi
xum mihi hesterno uesperi terminum obediens
compareo: per misericordiā dei obsecrans, sere
niss, Maiest, uestra, dominationesq; uestræ illuz

strissime dignetur causam hanc(ut spero) iustitiae & ueritatis clementer audire. Atque si per imperitiā meam, uel dignos titulos cuiquā non dero, uel quocunq; modo in mores, gestusq; aulicos peccauero, benigniter ignoscere: ut homini non in aulis, sed in angulis Monachorū uersato: qui nihil aliud de me testari possum, q; ea similitudine animi haec tenus me docuisse, & scripsisse, ut tantū gloriam Dei, & sinceram fideliū Christi institutionem spectarem.

Protestatio
Lutheri
ri:

Sereniss. Imperator, illustriss. q; Principes, ad duos illos articulos, heri per S. maiest, uestrā mihi propositos, scilicet, an libellos recensitos, & nomine meo euulgatos, agnoscam meos: & in his defendēdis perseuerate, aut reuocare uelim: dedi paratum & planū meum responsum super articulo priore, in quo adhuc persisto: persistamq; in æternum. Esse uidelicet eos libros meos, meo nomine, a me euulgatos, Nisi forte interim acciderit, ut æmolorum uel astutia, uel sapiētia importuna, quicquā in illis mutatum, aut depravata excerptum sit. Nam aliud plane non agnoscō nisi quod mei solius est, & a me solo scriptum, circa omnis cuiusvis industriæ interpretationem. Ad alterū uero responsurus, rogo S. maiest. uestra, & D. uestre dignentur animū aduertere. Libros meos non esse omnes eiusdē generis. Sunt

Ad primū
articulum

Ad secundū
articulum

A C T A L V T H E R A

Fidei ne/
gotium . enim aliqui , in quibus pietatem fidei & morum ,
adeo simplicit & Euangelice tractauit , ut ipsimet
aduersari cogantur eos confiteri , utiles , innoxios , & plane dignos lectione Christiana . Sed &
Bulla Le/
onis . Bulla , quanquā sœua & crudelis , aliquot meos li-
bros innoxios facit ; licet & hos damnet , iudicio
prorsus monstrifico . Si itaq; hos reuocare inci-
perem : obsecro quid facerem , nisi quod unus ex
omnibus mortalibus , eam ueritatē damnarem ,
quam amici & inimici pariter confitentur , solus
omnium confessioni concordi reluctatus .

Papistari.
negotium . Alterum genus est , quod in Papatum , resq; Pa-
pistarum inuehitur : tanquā in eos qui suis & do-
ctrinis & exemplis pessimis , orbem Christianū ,
utroq; malo & spiritus & corporis uastauerit .
Nam id neq; negare , neq; dissimulare quisquā
potest , cum experientia omnium , & uniuersorū
querimonia , testes sint : per leges papæ & doctri-
nas hominum , conscientias fidelium miserrim e-
sse illaqueatas , uexatas , & excarnificatas : tum-
res & substantias , præsertim in hac inclita Ger-
maniæ natione , incredibili tyrānide deuoratas ,
deuoraricq; adhuc sine fine , indignisq; modis . Et
suis met ipse cantat (ut dist . ix . & . xxv . q . i . & . ii .)
ut Papæ leges & doctrinas , Euangeliō , aut patrū
sententij cōtrarias , pro erroneis & reprobis ha-
beantur . Si igitur & hos reuocauero ; nihil aliud

N A V V O R M.

præstitero, quam ut tyrannidi robur adiecero: et
tantæ impietati iam non fenestras, sed ualunas a
peruero, grassaturæ latius & liberius quam ha
ctenus unquam ausa fuerit: & fiet in re huius re
uocationis, testimonio licentiosissime, impunis
sumæcꝝ nequitiæ, illorum regnum misero uulgo
longe intolerabilissimum, & tamen roboratum
& stabilitum: præsertim si iactatum fuerit, id a
me factum autoritate serenissimæ Maiesta
tis uestre, serenissimi totiuscꝝ Ro
mani Imperij. Quantum
ego, DE V s bone,
tum fuero
operculum nequitiæ & iniuitatis.

Tertium genus eorum est quos in aliquot pri
uatos, & singulares (ut uocant) personas scripsi:
eos scilicet, qui & tyrannidem Romanam tueri
& pietatē a me doctam labefactare moliti sunt.
In hos confiteor me fuisse acerbiorē quā pro re
ligione aut professione deceat. Necꝝ em̄ me san
ctum aliquem facio: necꝝ de uita mea, sed de do
ctrina Christi dispūto. Nec hos reuocare integrū
est mihi. q̄ ea reuocatiōe iterū futurū sit, ut tyra
nis & impietas meo patrocinio regnēt & sequāt
in populum dei, uiolētius cꝝ unqꝝ regnauerint.
Tamen quia homo sum, & non deus, alio patro
cinio meis libellis adesse nō possum, quā ipse do

Prindator
negotium.

A C T A L V T H E R A

minus meus I H E S V S Christus affuit suę doctri
næ . Qui cū coram Anna de sua doctrina fuisset
interrogatus , & alapam a ministro acepisset , di
xit : Si male locutus sum , testimoniu[m] perhibe de
malo . Si Dñs ipse , qui sciebat se esse errare non pos
se , non tamē detrectauit testimonium aduersus
suam doctrinam audire , etiam a uilissimo seruo ,
quanto magis ego sex nō nisi errare potens , de
beo expetere & expectare , si quis testimonium
reddere uelit aduersus meā doctrinam . Itaq[ue] ro
go per misericordiam Dei , S. maiest. uestra illu
striss. dominationes , aut quicūq[ue] tandem uel sum
mus , uel infimus possit , reddat testimoniu[m] , con
uincat errores , superet scripturis Propheticis &
Euangelicis paratissimus ēm ero , si edoctus fue
ro , quenquam errorem reuocare : eroq[ue] primus
qui libellos meos in ignem proieciam .

Ratio
Verbi dei
cursus , ca
sus , & eue
ntus .

Ex ihs arbitror liquidum fieri , me satis curasse &
ponderasse discrimina & pericula , seu studia &
dissēsiones , meæ doctrinæ occasione , in orbe ex
citata , de quibus heri grauiter & fortiter admis
sus fui . Mihi plane omniū iucundissima facies
ista in rebus est , uidere ob uerbum Dei , studia et
diffensiones fieri . Is enim est uerbi Dei cursus , ca
sus , & euentus . Nā dicit : Nō ueni pacē mittere ,
s[ed] gladiū . ueni . n . separare hoīez aduersus patrē ,
filium , &c . Proinde cogitandū nobis est : quā de

N A V V O R M.

us noster sit mirabilis & terribilis in consilijs suis . ne sorte id quod post , tantis studijs tentatur , si a damnato uerbo Dei exordiamur , uergat potius in intolerabile malorum diluuium : & curandum sit , ne adolescentis huius optimi Principis Caroli (in quo post Deum multa spes est) infelix , inauspicatus fiat Imperium . Possem locupletius exemplis scripturæ de Pharaone Rege Babylonis , & Regibus Israël rem declarare : qui tum se maxime perdiderunt , cum sapientissimis consilijs sua regna pacificare & stabilire studuerunt . Ipse est enim qui comprehendit astutos in astutia sua , & subuertit montes antequā cognoscat . Itaque timere , Dei opus est . Non hæc dico , quod opus sit mea uel doctrina , uel monitione , tantis uerticibus , sed quod obsequiū meæ Germaniæ debitum subtrahere non debuerim . Et his me S. Maiest. uestrę dñationib. & uestris cōmendo ; humiliter rogans , ne patiatur studijs aduersariorū , me sine causa sibi reddi iniūsum .

Ab exem/
plo .

D . I . X . 1 .

His dictis , Orator Imperij increpabundo similis , dixit me non ad rem respondisse : nec debere in dubiū vocari quę olim in Concilijs essent dānata & definita : ideo a me peti simplex , non cornutum responsum , an uelim reuocare , uel non ?

Orator
Cæsaris :

HIC EGO . Quando ergo S. Maiest. uestra , do-

M. Luthe-
rus ,

b ij

A C T A L V T H E R A

minationesq; uestre, simplex respōsum petunt :
dabo illud, necq; cornutū, necq; dentatum, in hūc
modum. Nisi conuictus suero testimonij scri-
pturarum, aut ratione evidente (nā necq; Papæ,
necq; Concilijs solis credo. cum constet eos erras
se səpius, & sibijs sis contradixisse) uictus sum,
scripturis a me adductis, & capta conscienc-
tia in uerbis Dei, reuocare necq; possū,
necq; uolo quicquam. cum contra
conscientias agere necq; tutū,
necq; integrum.

G O T T

H E L F M I R A R M E N.

Amen.

ORATIONEM hanc a Doct. Martino habitam,
in consultationem deduxere Principes. Exam-
natam conuellere cœpit officialis Teruerensis,
hoc pacto.

Orator
Cœsarī.

Non ergo
omnes dā
bāndi.

Inmodestius tu Martine respondisti, quam tuam
personam deceat, & adeo non ad propositū. Li-
bros uarie partiris: uerum ita, ut ad interrogatio-
nem nihil faciāt omnia. Quod si eos recantasses
in quibus errorum tuorū magna pars est, haud
dubie, Cœsarea Maiestas, ex ingenita clementia,
reliquorum qui boni sunt, persecutionem nō to-
leraret. Atqui tu quæ uniuersale Constantiense
concilium damnauit, ex uniuersa Germanica na-

N A V V O R M.

tione cōgregatum, resuscitas : & per scripturam
vinci uis. In quo uehementer delyras. Quid em̄
attinet, nouam disputationem celebrare de re-
bus per tot sēcula, ab Ecclesia & Concilio con-
demnatis ? Nisi forte cuiuis, de quounque red-
denda ratio est. Quod si semel peruerterit: ut scri-
pturis conuincendus sit quicunque Concilijs &
Ecclesiæ sensis contradicit ; nihil habebimus in
Christianitate certum uel determinatum. Et hēc
causa est, ob quam Cæsarea Maiestas,
a te petit respōsum simplex ac pla-
num, aut negatiuum, aut affir-
matium.

Num uis omnia tua pro catholicis tueri ?

An uero quicquam ex eis reuocare ?

S E D & nihilo seeius rogauit Doctor Martinus, M. Lathe
rus.
ne se contra conscientiam a sanctis scripturis ca-
ptam, & impeditam, sine contradicentium mani-
festarijs argumentis, ad reuocandum cogi pate-
retur Cæsarea Maiestas. Responsum quod peti-
tur non cornutum, simplex, ac rectum, non aliud
habere, quam quod iam, ante quoque dedisset:
nisi sufficientibus argumentis, conscientiam ab-
illis, quos ipsi uocant, erroribus, captam explica-
rent aduersarij, nec se posse ex retibus abire qui-
bus esset inuolutus. Nō protinus uera esse quæ
cunq; Concilia statuerunt: imo errauerunt Con- Concilia
ersafse.

ACTA LUTHERA

cilia, & sibi ipsis saepe contraria definierunt. Propter ea non ualere contradicentium argumentum, Se posse ostendere, quod Concilia errauerunt: reuocare no posse quod sedulo proclamaret scriptura. Cui epiphonematis loco adiecit,

DEVS ADIVVET ME.

Exclama
tio.

Iridetur
vir Dei.

Carolis/
tentia scri
pta ad
Principes

Ad que nihil est responsum ab Officiali, nisi paucissimis: quod ostendi non posset, Concilium erreasse. Martinus uero, se posse, ac uelle promisit. Cum iam aut tenebræ totum Auditorium habebant, propterea suam quisque domū abiudere. Descendentem a Cæs. mai. & tribunalī, Hispanorū bona pars, ronchis & plena subsannatione, hominē dei Lutherū, longo rugitu, psequuti sunt. Feria sexta post, Misericordia dñi, cum conuenissent Principes Electores, Duces, cuiuscunqz statutus ordines, qui consultationibus adesse solent, scriptum autographum hęc habentem, in Senatum misit C A E S A R.

Maiores nostri, & ipsi christiani Principes, fuerunt nihilominus ecclesiæ Romanæ audientes. Quam nunc Doctor Martinus impugnat. Et quae latum quidē unguem ab erroribus discedere in animum sumpsit, no possumus nos cum decole, a maiorum exemplo desciscere, in antiqua si de tuenda, & Romanæ sedi auxilium ferendo. Ipsum autem Martinum, & adherentes, excommunicati

N A V V O R M.

catione prosequemur. Et si quę alie patent ad ex
tingendum uiæ. Datum tamen & adscriptum
sœdus uiolare nollet: imo daturū operam, ut sal-
uis eo redeat unde esset accitus.

Versatio
sententia
Caroli ad
biduum.

H A N C Caroli sententiā uersauerunt Principes
Electores, Duces, Imperij status, feria sexta p to-
tum tempus pomeridianum, etiā Sabbatum in-
tegrum quod sequebatur: ita q D. Martinus ad
huc responsum a Cæs. maiest. nullū receperit.

Celebri-
tas Luthe-
ri.

I N terea temporis uifus est, & uisitatus a multis
Principibus, Comitibus, Baronibus, Equitibus,
Nobilibus, sacrificis, religiosis, ac prophanis: ne
quid dicam de uulgi numero. Hi curiam nunq
non obsederunt: nec uidendo satiari potuerunt.
Etiam schedulæ binę sunt affixæ: una contra Do-
ctorem, altera (sicut uidebatur) pro Doctore. Tā
& si a multis, adeoq̄ intelligētibus, dolose ab ini-
micis factū putatur idipsum: ut occasio esset frā-
gendi conductus, quam non impigre quærunt
Romani Legati.

Insidiosa
schedula-
rum affi-
xio.

F E R I A secunda post, lubilate, ante coenam, Ar-
rhiepiscopus Treueren. renunciauit D. Martino,
ut feria quarta sequenti, corā ipso hora sexta an-
te prandiu compareret loco iterz designando.
D I E sancti Georgij, sub coena, rediit a sacris Ar-
chiepiscopus Treueren. iussu Principis sui, pe-
tens, ut postridie hora nuper designata, in diuer-

Vocatur
denno.

A C T A L V T H E R A

sorio domini sui adesset.

Martinus
cord Prin
cipibus

FERIA quarta post Georgij natalem, dicto pa-
rēns D. Martinus, diuersoriū Archiepiscopi Tres-
ueren̄. ingreditur, adductus per sacerdotē eius,
& caduceatorē Cesareum: prosequenterib⁹ eum
qui huc ueniētem e Saxonib⁹ & Thuringis co-
mitati sunt, & aliquot alijs prēterea amicissimis.
Vbi coram Archiep. Treuereñ. Marchione Io-
achim Brandenburgio, Duce Georgio Saxon.
Augusteñ. & Brandenburgeñ. Episcopis, Magis-
tro Teutonicorū Comite Georgio, Io. Bock Ar-
gentino, Vuerdheymero, & Peutingero Docto-
ribus, Doctor Veus a secretis Marchionis Badē-
sis, dicere cœpit, & protestatus est: nō in hoc uo-
catum, ut in cōtrouersia uel disputatione confer-
ret, sed solū ex christiana charitate, & clementia
quadā, Principes hoc a Ces. ma. impetrasse, ut li-
ceret eis clementē & fraterne exhortari eū. Dein
de, Consilia tametsi diuersa statuerint, nō tñ sta-
tuisse contraria. q̄ si uel maxime errassent, ob id
tñ non corruere eorū autoritatē: saltē adeo, ut q̄
libet suo sensu contra ea niti uellet. Inserēs de cē
turione & Zacheo multa, etiā de cōstitutionib⁹
humanis, ceremonijs, statutis: ea omnia affirmās
fancita, ad reprimenda vitia pro qualitate & ui-
cissitudine temporū: nec posse carere constituti-
onib. humanis. Ex fructib. cognosci arbore. Di-

Dottoris
Veii admis-
sio.

Consilia

N A V V O R M.

citamen , ex legibus multa bona nata. Quod in
 Cōcilijs sanctus Martinus, sanctus Nicolaus , &
 multi alijs sancti interfuerint. Quod ingentes mo-
 tus, & tumultus incredibiles, excitaturi sint libri
 eius . Quod libello, De libertate Christiana, uul-
 gus abutatur, ad exuendum iugum, ad stabilien-
 dam inobedientiam. Longe nunc secus habere ,
 quam cum credentium cor unum, & anima esset
 una. Legibus ergo opus esse. Præterea exponē-
 dum: quod cum multa bona scripsisset, et procul
 dubio bono spiritu: ut de triplici iustitia, & alia:
 diabolum hoc iam per insidias occultas agere, ut
 omnia eius opera in perpetuum damnētur . Nā
 ex his quæ ultimo scriperit uere , & iudicatur .
 Quemadmodum arbor non ex flore, sed ex fru-
 tu cognoscatur. Ibi addidit de dæmonio meri-
 diano, & negotio perambulante in tenebris , &
 sagitta uolante. Tota oratio fuit exhortatoria, lo-
 cis rhetorica, utilitatis, salubritatis legum, & ui-
 cissim periculorum & conscientię, & salutis pu-
 blicae & priuatæ plena. Tum in principio, tū me-
 dio, tum calce identidem iuculans, hanc admo-
 nitionem, propensiissima uoluntate, &
 clementia quadā singulari a Prin-
 cipib. fieri. Claudens in epi-
 logo, minas addidit; di-
 cens futurum,

Opus die
boli

A C T A L V T H E R A

ut si in proposito perseueraret, Cæsar procedat, eum Imperio electurus: cōmonefaciens, ut hæc & reliqua cogitaret & expenderet.

M. Lathe
rus.

Error con
cilij Con/
stantiæsis.

Scandalū
charitati.
& fidei.

Respondit D. Martinus. Clemētissimi & illustris simi Principes & domini, de uolūtate ista clemētissima & benigniss. ex qua hæc admonitio proficitur, ago gratias q̄b possum humillime. Agno sco em̄ me homuncionem longe uiliorē esse, q̄b ut a tantis Principib. sim cōmonendus. Nec oīa consilia me reprehendisse, sed tantū Constantiense, ob hoc potissimū, quod uerbum dei dānauit. quod pateat in articulo hoc Ioannis H V S S, ibi damnato. Ecclesia C H R I S T I, est uniueritas prædestinatorum. Hoc damnasse conciliū Constantiense: & sic hunc articulum fidei, Credo Ecclesiam sanctam catholicā, nō recusare, & uitam & sanguinem impendere: modo eo non detruditur, ut cogatur apertum DEI uerbum reuocare. Nam in hoc defendēdo, oportere magis deo quā hominibus obedire. Scandalū autē duplex, charitatis, & fidei. Charitatis, quod in moribus & uita consistit. Fidei uero seu doctrine, quod in uerbo dei uitari non possit. Per ipsum enim prestarī nō posset, ut Christus non sit petra scandali. Si fides uere prædicaretur, & essent boni magistratus, legem Euangelicā unam satis esse futuram, & leges humanas esse inutiles. Scire, obedi-

N A V V O R M

endum esse magistratibus & potestatib, etiam male & inique uiuentibus. Scire, cedendū proprio sensui: id quod etiam in suis scriptis docue rit. Tantū, ne adigatur uerbum Dei negare: cætra enim omnia obedientissime se præstaturū.

SE C E D E N T E D. Martino, Principes colloquuntur, quid ingerēdum mandarent homini. Reuocatum igitur in triclinium, Doctor Badeñ. repe*Dōcto
r Vens.* tiuit priora: commonefaciens, ut sua scripta iudicio Cæsarī & Imp. subiiceret.

Suscepit D. Martinus suppliciter & modeste, ne *Lutherus.* q̄ pati, necq̄ passurum ut diceretur, ueritus iudicium Cæsarī, Procerum, & Ordinum Imperij. Tantū enim abesse, ut eorum examen reformi det, ut uel a minimis quoq̄ atrocissime sua expēdi promitteret: modo id scripturæ sacre, & uerbi diuini autoritate fieret. Verbum aut̄ Dei tam apertum sibi esse, ut cedere nequeat: nisi uerbo Dei meliora edoctus. Scribere enim sanctū Au*Augusti,* gustinū, Didicisse hunc honorem solis illis libris *nus.* habere, qui Canones uocantur, ut ueros credat: cæteris uero Doctorib, quantalibet uel sanctitate uel doctrina, ita demū credere, si uera seribāt. Ad hæc s. Paulum ad Thessaloniceñ, scripsisse, *Paulus* Omnia probate, quod bonum est tenete. Et ad Galatas, Etiam si angelus ex celo ueniat, & aliud prædicet, anathema sit, eiq̄ non credendū. Quo

A C T A L V T H E R A

magis obsecrare: ne conscientiam ipsius, scripturæ & uerbi diuini uinculis ligatam, detrudat ad negandū tam clarum Dei uerbum. Et ut cōmentariū datum haberent ipsum, & priuatim apud Cæsarē maiest. alioquin enim, nihil non uel obsequentis sime facturum. HAE CLOCUTŪ, interrogauit Marchio Brandenburgen, Elector. Num dixiss et, se non cessurū, nisi conuictum sacra scriptura: Respondit D. Martinus, Etiā dñe clementiss. uel rationibus clarissimis & euidentibus.

IT A soluto hoc conueetu, Principib. reliquis incuriam proficiscentibus, Treuir D. Martinū acciduit in suū tricliniū, adhibito suo officiali, Io. Eckio, & Cocleō. Cum Martino Hieron. schurff, & Amisdorfius. Coepit officialis argumentari, quād causidicus. Ex literis sacrī fere semper natas heresēs, ut Arrianā ex hoc Euangeliū, Joseph non cognouit coniugē suā, donec pareret primogenitū suū. Deinde eo progressus, ut niteretur cōuellere hanc positionē: ecclesiā catholicā esse universitatē sanctore. Ausus etiā, ex lolio facere triticum, & ex corporū excremētis membra. Quæ et talia ineptientem, perstrinxerūt dictis D. Martinus, & D. Hieron. Subsecuturi, interstrepuit Ioannes Cocleus, tantū conatus cōmonesfacere, ut ei proposito desisteret, non etiā docere. Tandem digressi sunt, Placuisset Treuirorū Archijes

Marchio
Brandeb.

In tricliniū
um Treni
ri vocatur

O sophi/
stam mi/
serium.

Io. Cocle

biscopo, ut a prandio redirent. Sed nō adeo pro
bauerunt Officialis & Coclus.

Post prandiū Coclus D. Martinū in diuersorio
clus argutjs odiosiss. adortus (in quib. modeste
per Hieron. Ionam, & Thiloniū repressus) nō
declinavit postulare: ut renūciata fide publica, se
cum disputaret: exhortatus, ut reuocaret. D. ue-
ro Martinus, pro incredibili humanitate & pbi-
tate sua, hoīem benigni habuit: & abiturū com-
monuit, ne nimiū affectibus tribueret: & contra
ipsum scripturus, autoritate scripture diuine ad-
ferret, nam alioqui nihil effecturum.

S V B uesperā Treuir nunciauit D. Martino, int
prete Amsdorffo, fidē publicā a Cesare in biduū
ptractā: ut interim cum eo agere posset. In hoc
igitur postridie Doctorē Peutingerū, & D. Bas-
deñ. ad cū uenturos, imo & ipsum cū eo acturū.
Feria, v. ipsa Marci, aī meridiē, Peutingerus, &
Badeñ. conati s̄l psuadere D. Martino, ut simplici-
ter & absolute, Cesari & Imp. permitteret iudi-
cīū scriptor̄. R̄ndit, se oīa & facturū & passurū,
si mō scripture sancte niterent̄ autoritate. alioq
eīm nihil minus cōmissurū. Nā deū per Proph-
tā dixisse, primo. Nolite confidere in Principib,
in filijs hoīm, in quib. nō est salus. Dein, Maledi-
ctus q̄ cōfidit in hoīe. Vekhemētius urgentib, Re-
spōdit, Nihil minus permittēdū hoīm iudicio,

Hieron.
Iondas.
Thiloni-
mus.
Lutherus.

Indicā
fidei pub.

O constā
tiam Lut-
heranum.

A C T A L V T H E R A

uerbū Dei. Ita abierunt: rogantes ut deliberaret,
meliora responsum: a prandio se redituros.

P O S T prandium reuersi, idem quod ante meri
diem frustra conati sunt. Orauerunt, ut saltē Cō
ciliū futuri iudicio sua submitteret. Et hoc permi
sit: sed ita, ut decerptos ex libris suis articulos, ipsi
exhiberent Concilio subjiciendos: sed ita, ut sen
tentiam de illis ferrent scripturæ & uerbi diuini
testimonio. At illi a D. Martino digressi, Archie
piscopo Treuirorū dixerunt, pollicitum, se sua p
missurum Concilio in articulis nōnullis, interim
q̄ taciturū de īsdē. Quod D. Martinus ne cogita
rat qđ: ut qui semp eatenus negarat, qppiā uel
negare uel differre qđ ad uerbum Dei attineret.
Euenit ergo Dei munere, ut Treuir D. Martinū
euocaret, & eum coram auditurus. Vbi ergo di
uersum intellexiss et quā Doctores dixissent: af
firmauit, non magno redempturum, nisi audiūs
se & eum. Nam alioquin statim Cæsarem audi
turum, dicturumq̄ quę renarrasset Doctores.
E G I T Triumuir clementissime cum D. Marti
no: primo remotis omnibus arbitris, tum de Cæ
sare & Imp. tū de Conciliū iudicio. In quo collo
quio D. Martinus nihil celauit Treuirū: probās
parū tuto tantā rem illis permisurū, q̄ sub fide
publica euocatū, nouis mandatis aggressi dam
nassent, sententiā & Bullam Papæ approbantes.

Concilium
futurum

O iniqua
delatione.

Treuirē.
archiepis.

Fidem illi
tentatam.

N A V V O R M .

Deinde admisso etiā amico, petiuit Treuir a D.
Martino remedia, quib. huic causę occurri pos-
sit. Respondit Lutherus, meliora non esse quam
de quibus Gamaliel Actuū quinto dixisset, teste
sancto Luca. Si ex hominibus consilium est, hoc
opus dissoluetur: si uero ex Deo est, dissoluere
non poteritis. Hoc potuisse Cesarē, & Imperij
Ordines, scribēre Pontifici Romano. Nam scire,
si hoc suum propositum ex Deo non sit, intra tri-
ennium, imo biennium sponte sua periturum.

Consilie
Lutheri.

Dicenti Treuiro, Quid es et facturus, si decerp-
eretur articuli Concilio submittendi? Respondit
Lutherus: modo non sint hi quos conciliū Con-
stantiēse damnauerit. Ait Treuir, Se uero time-
re, eosipso futuros. At qui inquit Luther, de eius
modi tacere neq; possum, neq; uolo: ut certus,
ijs decretis damnatum Dei uerbum: & uitam &
caput potius amissurus, quam tam clarum uer-
bum Domini deserturus.

Treuir cū
Lutherō.

Treuir uidens Doctorē Martinum, Dei uerbum
iudicio hominum nequaquā submissurum, cle-
menter dimisit. Rogantiq; ut curaret sibi cōme-
atum clementem a Cæsarea Maiestate, Respon-
dit, serem probe curaturum, & renunciaturum.
N E Q V E ita multo post, Officialis Treuerensis,
præsente Cancellario Austriæ, & Maximiliano
a secretis Cesaris, Doctori Martino in diuersorio

A C T A L V T H E R A

Orator
Cæsaris

Remittit
tum ad sua.

M. Luthe
rus.

O christi
anam con
stantiam.

ei⁹ mandato Cæsar⁹ dixit. Quia tam multipli
citer frustra a Cæsare, Electoribus, Principibus,
& Ordinibus commonefactus, ad cor & unitatē
noluerit redire reliquum, ut Cæsar, ut Aduoca⁹
tus fidei catholicæ, procedat. Ergo mandatū Cæ
sar⁹ esse, ut intra triginta unum dies, hinc ad se
curitatem suam redeat, sub conductu publico &
libere ipsi seruādo: neq; uel prædicando, uel scri
bendo in itinere populum commoneat.

P A T E R clementissimus, modestissime respon
dens, sic coepit. Sicut Domino placuit, ita factum
est. Sit nomen Domini benedictum. Primo oīm
serenissimæ Cæs. maiestati, Principibus, & reli
quis Imperij Ordinibus gratias ago humillimus,
pro tam benigna & clementi audiētia: proq; cō
ductu libero & seruato, & seruando. Neq; enim
quicquam defyderai in eis, nisi reformationem
per scripturam sanctam a me tantopere flagita
tam. Alioqui pro Cæs. Maiestate, & Imperio pa
surus omnia, uitam & mortē, famam & infamiā:
uihilq; mihi prorsus reseruaturus, nisi unicū uer
bum Domini liberum, ad confitendum & testifi
candum illud: Cæs. maiestati, & toti Imperio me
humillime tum cōmendans, tum subiiciens.

P O S T R I D I E igitur, hoc est, feria sexta post, Iu
bilate, die Aprilis. xxvi. salutatis patronis & ami
cis, qui eum frequentissimi conuenerūt, sumpto

N A V V O R M.

ientaculo , hinc abiit ad horam ante meridiē des
cimām, comitatus & ab ijs qui huc uenientē pro
fecuti sunt, & a Doctore Hieronymo Schurffiu,
risconsulto Vuittenbergeñ. Nam Caspar sturm
us caduceator, post aliquot horas fecutus egred
sum, Oppenheimij inuenit, prosecuturus uoca
li mandato cæsarisi Caroli .

D E V s igitur hominem pientissimum turendo,
& docendo E V A N G E L I Q natum,
diutissime seruet Ecclesiæ sue,
una cum suo uerbo.

A M E N .

W A Y V A N